

УДК 330.322.16

С. К. Кучеренко

Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

У статті розглянуто сучасний стан, основні тенденції розвитку та головні проблеми залучення іноземних інвестицій до України. Обґрунтовано необхідність розробки стратегії підвищення інвестиційної привабливості підприємств України.

Ключові слова: інвестування, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат.

В статье рассмотрено современное состояние, основные тенденции развития и основные проблемы привлечения иностранных инвестиций в Украину. Обоснована необходимость разработки стратегии повышения инвестиционной привлекательности предприятий Украины.

Ключевые слова: инвестирование, инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат.

This article discusses the current state, major trends and key issues to attract foreign investment in Ukraine. The necessity of developing a strategy to increase investment attractiveness of Ukraine.

Keywords: investing, investment attractiveness, the investment climate.

Інвестиції займають одне з чільних місць у розвитку економічних процесів, вони є одним із найбільш вагомих, визначальних факторів розвитку будь-якої держави. З їх допомогою можна стабілізувати соціально-економічне зростання та розвиток окремих суб'єктів підприємницької діяльності та покращити рівень одержуваних прибутків.

У даний час, як ніколи, багато країн світу поставлені перед об'єктивною необхідністю активізації інвестиційної діяльності на створення конкурентоспроможних господарських систем, модернізацію і реконструкцію діючих структур, забезпечення диверсифікації капіталу в напрямку соціально орієнтованих структурних перетворень.

Питання залучення інвестицій стало останнім часом найбільш актуальним для економіки України. Держава не в змозі забезпечити зараз надходження обсягу коштів, необхідного для зростання валового внутрішнього продукту. Інвестиційний потенціал вітчизняного приватного сектора ще дуже низький для здійснення великих інвестиційних проектів. Це стосується як українських банків, так і інших фінансових організацій. На сьогодні більшість з них згодна фінансувати короткострокові проекти, вартість яких відносно низька. Реально ж, більшість українських підприємств потребують докорінної реконструкції та переобладнання. Вартість таких інвестиційних проектів сягатиме десятків і сотень мільйонів доларів [4].

У зв'язку з викладеним особливої гостроти і необхідності набуває дослідження проблем залучення іноземних інвестицій та низького рейтингу інвестиційної привабливості України.

Питанню формування ефективної інвестиційної стратегії підприємств присвячено велику кількість наукових праць. Базовими є праці вітчизняних та закордонних науковців, таких як С. Покропивний, О. Терещенко, І. Ансофф, І. Віханський, М. Портер, М. Книш, І.О. Бланк, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Н.С. Герасимчук, А.Ф. Гойко, В.М. Гриньова, Б.В. Губський, Л.І. Донець, А.Г. Загородній, В.Я. Заруба, О.Є. Кузьмін, Ю.В. Макогон, П.Г. Перерва, А.А. Пересада, М.Г. Чумаченко, А.І. Яковлев, О.М. Ястремська та інші.

Разом з тим, беручи до уваги численні наукові розробки з управління інвестиційною діяльністю, окремі проблеми прикладного характеру не дістали належного вирішення і, залишаючись недостатньо дослідженими та методично забезпеченими, потребують подальшого розвитку як у науково-теоретичному, так і практичному аспектах. Зокрема, подальших досліджень потребують теоретико-методологічні положення з формування інвестиційної стратегії підприємства, оцінки його інвестиційної привабливості й оптимізації інвестиційного портфеля як ефективних складових інвестиційного менеджменту для вдосконалення на цій основі його науково-методичного інструментарію [3]. Водночас для ефективного формування цих положень необхідним є дослідження передумов виникнення і форм прояву основних проблем, притаманних процесам забезпечення інвестиційної привабливості вітчизняних галузей економіки і підприємств.

Інвестицій потребують практично всі галузі економіки, і в правильності їх використання залежить майбутнє нашої країни. За даними досліджень науковців можна визначити основні причини, які заважають залученню іноземних інвестицій в Україну:

- 1) іноземним інвесторам практично не надається жодних гарантій щодо забезпечення їх прав власності;
- 2) іноземні інвестори розраховують на повернення своїх вкладень через 6 років при середньорічній прибутковості 38% (а в Україні ці показники дорівнюють відповідно 21% і 11 рокам);
- 3) у багатьох країнах потенційні інвестори недостатньо інформовані про стан та перспективи розвитку економіки України;
- 4) основним недоліком чинних нормативних документів, що регулюють інвестиційну діяльність в Україні, є їх неузгодженість між собою [4].

Політична нестабільність, часта зміна законодавства, загроза інфляції, високий рівень злочинності і корупції, низька прибутковість від інвестицій, бюрократизація держaparату, великий тягар оподаткування, замало інформації про об'єкти інвестування визначають дуже низький рейтинг України в зарубіжних організаціях, які займаються порівняльним аналізом умов інвестування і рівня ризику про всі країни світу. Ці чинники примушують іноземних інвесторів проводити обережну й очікувальну політику у сфері інвестиційної співпраці з Україною [2].

Для України, як держави з ринковою економікою, важливо розглядати залучення іноземних інвестицій у контексті структурних змін та економічного зростання.

Пріоритетними завданнями, що мають привабити іноземні інвестиції, є:

- структурна перебудова промислового комплексу;
- сприяння досягненню сучасного технічного рівня розвитку на основі нових технологій;
- розвиток ресурсозберігаючих, наукомістких та екологічно чистих технологій;
- збільшення обсягів експортного потенціалу України;
- подолання залежності економіки країни від імпорту;
- створення виробництв із використанням місцевих природних ресурсів;
- сприяння розвитку приватного сектора [5].

Особливо нагальним і виваженим має бути вирішення проблеми залучення іноземних інвестицій у період важкої економічної кризи в Україні. При цьому дуже важливо зацікавити зарубіжних партнерів, знайти баланс наших та їхніх інтересів, реалізувати проекти, які економічно вигідні вітчизняним і іноземним партнерам.

Очевидно, нам необхідно знайти економічний механізм, який дав би змогу збалансувати норму прибутку, рівень ризику, стимули та гарантії для залучення іноземних інвестицій у процес приватизації й розвитку експортного потенціалу, забезпечив би бажаний кінцевий результат інвестування, тобто помітний внесок у розвиток економіки, підвищення ефективності її функціонування, впровадження сучасних технологій і методів управління [3].

На думку провідних економістів, на момент розпаду СРСР Україна мала оптимістичні прогнози відносно очікуваного припливу зарубіжного капіталу. На користь цього свідчили наступні чинники: низький рівень заробітної платні; наявність джерел сировини для виробництва; наявність великого ринку в 51 млн. чол.; високий рівень освіти працездатного населення; вигідне географічне положення; недостатньо розроблене законодавство в сфері охорони навколишнього середовища; наявність науково-технічних розробок світового рівня; наявність розвинутої інфраструктури. Проте цим прогнозам не судилося збутись. У порівнянні з іншими державами обсяг інвестування в економіку України незначний. Наприклад, приплив іноземних інвестицій до Чехії більший в 11 разів, а в такі країни, як Словаччина, Польща, Португалія – в 5–6 разів, ніж до України.

В країни (в основному азійські), що розвиваються, було інвестовано 100 млрд. дол. США. На частку ж 100 країн – якнайменших реципієнтів (включаючи Росію і Україну) – припадає лише 1% прямих іноземних інвестицій, що для нашої країни не може вважатися нормальною ситуацією [4].

Пріоритетними напрямками для залучення і підтримки стратегічних інвесторів можуть бути визначені ті, де Україна має традиційні виробництва, володіє необхідним ресурсним потенціалом і формує значну потребу ринку у відповідній продукції. Аналіз галузевої структури свідчить про те, що найбільшу інвестиційну привабливість викликали експортно-імпорتنі галузі промисловості (паливно-енергетичний і металургійний комплекси, хімічна промисловість, машинобудування) або високоприбуткові продукти з високими темпами окупності. Наприклад, на машинобудівний комплекс України припадає 40% усього промислового виробничого потенціалу індустрії країни. А в загальному обсязі продукції промислового комплексу його частка становить порядку 30% [1].

Таким чином, розумна політика полягає в тому, щоб забезпечити якщо не швидке, то постійне і неухильне поліпшення ситуації. У інвесторів повинна скластися впевненість, що сьогодні краще, ніж учора, а завтра буде краще, ніж сьогодні. Це означає, що потрібна довгострокова стратегія стимулювання залучення інвестицій, закріплена в державній економічній політиці [4].

На сучасному етапі все більше число організацій усвідомлюють необхідність свідомого перспективного управління інвестиційною діяльністю на основі наукової методології передбачення її напрямів і форм, адаптації до загальних цілей розвитку підприємства і умов зовнішнього динамічного інвестиційного середовища. Ефективним інструментом перспективного управління інвестиційною діяльністю організації, направлених на реалізацію цілей її загального розвитку в умовах істотних змін макроекономічних показників, системи державного регулювання ринкових процесів, кон'юнктури інвестиційного ринку і пов'язаною із цим невизначеністю, виступає інвестиційна стратегія [10].

Ключовою проблемою отримання інвестиційних коштів ззовні є інвестиційна привабливість як національної економіки в цілому, так і кожного підприємства

зокрема, щоб потенційний інвестор міг зі значною часткою впевненості скерувати інвестиційні ресурси суб'єкта господарювання, якому вони необхідні.

Інакше кажучи, розрахунок інвестиційної привабливості знаходиться в одному з нервових вузлів, так би мовити, проблеми переведення вітчизняної економіки на ринкові рейки, показуючи стан інвестиційного рейтингу підприємства і водночас демонструючи ту ступінь розвитку менеджменту, якого досягли українські бізнес-структури.

Звичайно, конкретне підприємство, за великим рахунком, не може помітно впливати на такі принципово важливі чинники інвестиційної привабливості, як ринкова кон'юнктура чи рейтинг інвестиційної привабливості країни. Але водночас суб'єкт підприємництва може цілком повно оцінювати ці два показники, враховувати їх у своїй діяльності, в тому числі під час розробки плану інвестиційного вкладення в розвиток підприємства.

Натомість сферою інвестиційного планування, де підприємство може і повинно гранично широко підвищувати позитивний рівень сприйняття своєї привабливості як об'єкта надходження матеріальних та фінансових ресурсів, є власний рейтинг інвестиційної привабливості [7].

Залучення інвестицій для українських підприємств є одним з пріоритетів. І якщо мова йде про невеликі проекти, то для інвестора в першу чергу важливим є сприятливий інвестиційний клімат. В останні роки керівники держави приймають рішення про реалізацію капітальних мегапроектів вартістю в мільярди гривень. Реалізувати їх повністю за кошти інвесторів дуже проблематично. Наприклад, спроби державних діячів залучити приватних інвесторів до підготовки об'єктів для проведення Євро-2012 поставлених цілей не досягли [8]. Означена програма підготовки декілька разів коригувалася і за останні два роки її вартість зросла на 16,5 млрд. грн. До того ж, частка держави в цьому великому проекті зросла з 21,4 до 32,9 млрд. грн. і тепер складає 26%. Якщо звернути увагу на конкретні раніше реалізовані проекти, наприклад модернізація енергетичних і вугледобувних підприємств то в них державне фінансування склало від 20 до 50%. Таким чином, інвестори в більшості випадків відхилялись від того, щоб брати на себе всі ризики. Оптимальною мінімізацією ризиків для них є або отримання об'єкта в приватну власність, або інвестиційна підтримка з боку держави. У 2010 році набрав чинності закон про державно-приватне партнерство, яке передбачає різні види співробітництва – від державних контрактів до концесійних угод і, можливо, до соінвестування [8].

Плани держави з залучення інвестицій на 2011 рік дуже великі. Ці проекти умовно можна поділити на три категорії. Перша – це народжені необхідністю вирішувати несприятливі ситуації. Після повеней у Прикарпатті уряд пообіцяв розробити комплексну програму з попередження руйнівних ударів стихії на 10 млрд. грн. (на п'ять років). На перебудову залізничних переїздів планується виділити 8 млрд. грн. (на чотири роки). Друга група – це проекти з побудови мосту через Керченську протоку (1,4–1,6 млрд. грн.), з освоєння родовищ газу на Чорноморському та Азовському шельфах (7 млрд. грн за 5 років) і створення спільного підприємства з виробництва елементів ядерного палива (4 млрд. грн.). А також ціла низка інших, прийнятих у 2010 році програм – від доступного житла (89 млрд. грн. на 8 років, у тому числі 23 млрд. грн. за рахунок держбюджету) до «Українського вугілля» (107 млрд. грн. на 6 років, з яких 47 млрд. грн. за бюджетні кошти). Третя група – це

національні проекти, які передбачають залучення близько 120 млрд. грн. на 5 років. Виходить так, що безпосередньо урядові проекти, а також і інвестиційні (виходячи із передумов, що на держбюджет припаде лише 20–30% витрат) потребують щорічного фінансування в розмірі 40 млрд. грн. Якщо до цього додати потреби на розвиток міст і областей, які також чекають допомоги із бюджету держави, то необхідно щорічно виділяти із бюджету держави ще 35 млрд. грн. Виходить, що по стриманих розрахунках, починаючи з наступного року, капітальні витрати українського бюджету повинні будуть зрости на 50 млрд. грн. І це на доповнення до тих програм, які були прийняті раніше і повинні продовжуватися фінансуватись (близько 15 млрд. грн.). У свою чергу Кабмін попередив, що мова буде йти про бюджет розвитку на рівні 30 млрд. грн. У 2009 році цей показник знаходився на рівні 10,4 млрд. грн. Експерти вважають, що підвищити втричі капітальні вкладення буде дуже проблематично. До того ж, повинен відбутися пік виплат по існуючих боргах – 53,5 млрд. грн. Тому не всі заплановані проекти можна буде виконати, а особливо ті, що відносяться до бюджету розвитку [8].

Істотно впливають на інвестиційний клімат в Україні зовнішньоекономічні чинники. У 2011 році Україна може привернути увагу фондів, які інвестують в країни, що розвиваються. За останні місяці поточного року нерезиденти збільшили обсяги облігацій у своїх портфелях з 4 млрд. грн. (1 червня) до 9,9 млрд. грн. (8 листопада). Це підтверджує готовність інвесторів вкладати кошти в українські активи. Слід відмітити, що взятий федеральною фінансовою системою США курс на стимулювання економіки за рахунок нових фінансових вливань приведе до загострення валютних протистоянь. Спеціалісти вважають, що 600 млрд. дол. укиннутих у фінансову систему США будуть направлені не на підтримку реального сектора, а на спекуляції на фондовому ринку в першу чергу тих країн, що розвиваються. Наслідки зростання доларової ліквідності можуть вплинути на деякі процеси в Україні.

Зростання ліквідності на світових ринках може вилитися в зниження ставок запозичення для українських державних компаній та банків, а також збільшенням обсягів кредитування іноземними банками своїх українських представників. Це може створити тиск на вітчизняну банківську систему, в якій уже сьогодні спостерігається підвищена ліквідність. Згідно із офіційними даними НБУ, порівняно із 2007 роком частка іноземного капіталу в банківській системі України зросла з 27,6 до 39,5%, а кількість фінансових установ з іноземним капіталом з 35 до 53. Зросла і кількість банків зі 100% іноземним капіталом з 13 до 20 [6]. Кризові явища підштовхнули іноземців до збільшення свого впливу. Наприклад, французька група BNP Paribas підвищила свою присутність в УкрСиббанку до 81,4% і на сьогодні є новим глобальним лідером банківського ринку [9]. Українські банки несуть відсоткові витрати по депозитах, маючи на рахунках сотні мільйонів невитрачених коштів. Така ситуація, на думку експертів, має продовжитись майже до кінця року, поки обережність банкірів буде превалювати над бажанням заробити. Але у 2011 році до цього фактора додадуться ще й кошти, котрі до кінця року увійдуть в економіку через кредити з міжнародних ринків. Це змусить українські банки шукати кредитоспроможних клієнтів із пропозиціями отримати кредити.

Для забезпечення економічного зростання, сприятливий інвестиційний клімат на нинішньому етапі стає головним завданням. Потрібне радикальне поліпшення інвестиційного клімату, бо нині він залишається вельми непривабливим. Разом з

тим, як показує наведений вище огляд, швидко змінити ситуацію практично неможливо. Багато процесів, як, наприклад, політична реформа, подолання корупції й інші інституційні зміни мають тривалий характер. Звідси принциповий висновок: розумна політика полягає в тому, щоб забезпечити якщо не швидке, то постійне і неухильне поліпшення ситуації. У інвесторів повинна скластися впевненість, що сьогодні краще, ніж учора, а завтра буде краще, ніж сьогодні. Таким чином, потрібна довгострокова стратегія стимулювання залучення інвестицій, закріплена в державній економічній політиці.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Балацький О.Ф. Управління інвестиціями: навч. посібник / О.Ф. Балацький, О.М. Теліженко, М.О. Соколов. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: Університетська книга, 2004. – 232 с.
2. Дацій Н.В. Ризики у сфері іноземного інвестування та методи управління ними на підприємствах машинобудування / Н.В. Дацій // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – №14. – С. 4–6.
3. Спіфанова І.Ю. Підвищення інвестиційної привабливості підприємства як напрямок залучення інвестиційних ресурсів / І.Ю. Спіфанова // Вісник СХУ ім. В.Даля. – 2007. – №7. – С. 23–28.
4. Череп А.В. Инвестознавство: навч. посіб. / А.В. Череп. – К.: Кондор, 2006. – 398 с.
5. Марцин В.С. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні / В.С. Марцин // АПЕ. – 2007. – №5. – С. 47–59.
6. Мошенец Е. Банковские метаморфозы / Е. Мошенец // Инвестгазета. – 2010. – №15. – 21 нояб.– С. 35–37.
7. Носова О.В. Инвестиційна привабливість підприємства / О.В. Носова // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1 (12). – С. 120–126.
8. Пода В. Потемкинские деревни обойдутся в 50 млрд. / В. Пода // Комментарии. – 2010. – 12 нояб. – №43. – С. 8.
9. Соболев А. Смена власти / А. Соболев // Инвестгазета. – 2010.– №15. – 21 нояб. – С. 40–41.
10. Худа В.В. Роль та місце інвестиційної стратегії в діяльності підприємства / В.В. Худа, Н.В. Бондар, Л.О. Тереп // АПЕ. – 2007. – №5. – С. 47–59.

Надійшла до редколегії 24.09.2010.